

Daar gaat een dominee voorbij...

Een eeuw protestantisme te Geraardsbergen (1906-2006)

Dr. Guy LIAGRE*

Voorliggend artikel schetst de geschiedenis van de protestantse kerk in Geraardsbergen. Dit jaar (2006) is het precies 100 jaar geleden dat deze kleine gemeenschap officieel van start ging. Aspecten van dit protestantse epos hebben we ter gelegenheid van het 75 jaar bestaan reeds in twee afzonderlijke publicaties beschreven ⁽¹⁾. Ondertussen zijn we weer een kwart eeuw verder. Op 22 september 1989 werd de protestantse kerk van Geraardsbergen bovendien officieel bij wet erkend. Op 12 december van dat jaar verscheen het Koninklijk Besluit hierover in het Belgisch Staatsblad ⁽²⁾. Dit luidde een nieuwe fase in. Een raad van bestuur (= protestantse kerkfabriek) werd opgericht en de predikant ontvangt, via het ministerie van justitie, sinds die dag een wedde. De 100ste verjaardag leek ons daarom voor de lezers van Gerardimontium een geschikt moment om nog eens achterom te kijken. We hebben de tekst voorzien van literatuurverwijzingen die de eerdere publicaties – die in onze jeugdige overmoed soms de vorm van hagiografische geschiedschrijving aannamen en waar literatuurverwijzingen ontbraken – aanvullen. We opteren hierbij voor een zeer klassieke chronologische aanpak, die we slechts sporadisch thematisch opsplitsen. We focussen hierbij ook en vooral op de voorgangers en beschrijven minder het gemeentelven vanuit de basis. Vandaar ook de titel van deze bijdrage.

Een lange geschiedenis

Het protestantisme in Vlaanderen heeft een lange en bewogen geschiedenis. Reeds in de zestiende eeuw ontstaan de eerste protestantse kernen. Geraardsbergen is één van de plaatsen waar de Reformatie niet onopgemerkt voorbijgaat ⁽³⁾. *Het Geuzenboek* van L.P. Boon brengt als derde deel van een trilogie over

de sociale ontwikkelingen in Aalst en Vlaanderen deze geschiedenis in beeld. Het *Geuzenboek* is het epos van de bos- en watergeuzen die tijdens de zestiende eeuw in de Nederlanden – in Holland maar vooral in Vlaanderen – strijden tegen de beknotting van de godsdienstvrijheid door de Spanjaarden. Boon houdt er een gedateerd ideologisch geschiedenisbeeld op na, maar hij

maakt wel allerlei details, bedolven in deelstudies, scripties en andere bronnen, voor een breed publiek toegankelijk. Hij licht het meest spectaculaire materiaal er uit en brengt het samen in een origineel beziend verband. Op tientallen plaatsen komt in *Het Geuzenboek* ook de geschiedenis van het protestantisme in Geraardsbergen ter sprake ⁽⁴⁾. De lutherij dringt

(*) Guy Liagre (°1957) is doctor in de protestantse godgeleerdheid. Hij was predikant in Geraardsbergen van 1980 tot 1984 en is momenteel synodevoorzitter van de Verenigde Protestantse Kerk in België. Hij is docent aan de Protestantse Theologische Faculteit te Brussel voor het vak Kerk- en ideologiegeschiedenis van de XIXe eeuw. Zijn adres: Kloosterstraat 216, 1702 Groot-Bijgaarden. Mailadres: synodevoorzitter@vpkb.be

⁽¹⁾ G. LIAGRE, 'De Reformatietijd te Geraardsbergen in de XVIde eeuw', *Bulletin van de Vereniging voor de Geschiedenis van het Belgisch Protestantisme*, VII-10 (1981), blz. 269-290. G. LIAGRE, *Het Licht op de kandelaar. De geschiedenis van de protestantse kerk in Geraardsbergen*, Uitgave Protestantse kerk te Geraardsbergen, 1988 (65 blzn.)

⁽²⁾ *Belgisch Staatsblad* (12-12-1989), blz. 20.300. G. LIAGRE, 'Geraardsbergen door stad en staat erkend', *De Stem* (halfmaandelijkse kerkelijke publicatie), 1-2 (1990), blz. 15-16.

⁽³⁾ We verwijzen hiervoor naar de in noot 1 genoemde publicatie en naar G. LIAGRE, 'Prefiguraties, aanwezigheid en ontwikkeling van het Nederlandstalig protestantisme Situatie in enige Vlaams-Brabantse steden (16de eeuw), *Eigen Schoon & De Brabander*', *Geschied- en oudheidkundig genootschap van Vlaams Brabant*, nrs. 10-11-12 (2002), blz. 395-424. G. LIAGRE, *Anders geloven Geschiedenis van het Nederlandstalig protestantisme te Brussel en zijn organisaties*, Brussel 2004, blz. 11-20. Zie ook: J. DECAVELE, *De eerste protestanten in de Lage Landen: geloof en heldenmoed*, Leuven-Zwolle 2004.

⁽⁴⁾ L.P. BOON, *Het Geuzenboek*, Amsterdam 1979. Een index ontbreekt, maar op basis van eigen notities vonden we verwijzing naar Geraardsbergen op, blz. 59; 137; 199; 318; 319; 321; 334; 409; 512; 532; 587; 588; 599; 607; 610; 611; 613; 615; 621; 630; 634; 636; 638; 639; 664.

in de stad door op een moment dat ze, net als de kleine stadjes Ninove, Aalst, Oudenaarde en Ronse, slechts lege handen kan tonen als de staatsbelasting moet overgedragen. De steden morren, vragen uitstel van betaling, maar tevergeefs. Reeds in de jaren 1538 beginnen op verschillende plaatsen in Vlaanderen mensen te klagen en roert men de trom van de opstand. Wat moet men doen? Meedoen met de hoofdstad van Vlaanderen, Gent waar het gemor steeds grotere omvang aanneemt, of gehoorzamen aan Brussel waar de regering en de landvoogdes heersen? Naarmate de tijd verstrijkt wordt steeds duidelijker dat het protest verder aanzwelt. In augustus 1566 barst het als een etterbuil open, in een opstand die de geschiedenis ingaat als de beeldenstorm (5). Vanuit Oudenaarde probeert men aan het einde van die maand met wanhopige moed nog tot Geraardsbergen door te dringen en begint in de omtrek met het stukslaan van kerken en kloosters. Langs de Vlaamse wegen worden loslopende benden protestanten ("geuzen") overvallen en zonder genade opgeknoopt. Het verzet tegen de brekerij is ondertussen ook vanuit Geraardsbergen georganiseerd en gewapende troepen gaan vanuit de stad de beeldenstormers tegemoet. Tweeëntwintig mannen worden zonder pardon opgeknoopt. Vanuit Oudenaarde aangewakkerd, loopt de beeldenstorm via Geraardsbergen uiteindelijk in Aalst dood.

De augustusstorm is nu voorbij, maar niemand herademt. Het verzet is alles behalve uitgeroeid en de calvinisten zijn niet tot bedaren

gebracht. In 1568 rukt de Hertog van Alva Brussel binnen. Na de grote steden wendt hij zich tot de kleine en laat er zijn inquisitie op los. Ook Geraardsbergen voelt de klappen. Omdat in en rond Oudenaarde de geuzen zich in de bossen verborgen weten te houden, worden in Aalst, Dendermonde en Geraardsbergen, alle drie gelegen aan de Dender, diepe grachten gegraven. Ze moeten de hele stad rondom in het water zetten en door het verdubbelen van de stadswachten wil men er voor zorgen dat geen enkele ronddolende calvinist de stad nog kan betreden.

Zes jaar later herhaalt de geschiedenis zich. Dit keer zijn het Spaanse soldaten die aan het muiten slaan en de streek van Dendermonde en Geraardsbergen kaalvreten, plunderen, brandschatten en afpersen. Kortom: het is een soort situatie waartegen geen kruid gewassen is en die in Vlaanderen diepe sporen nalaat. In de periode 1578-1579 breekt een ware burgeroorlog uit. Na bijna een eeuw van soms bloedige, maar in alle gevallen hevige strijd, is de protestantse zaak in de Zuidelijke Nederlanden, na een korte periode van calvinistische stadsrepublieken, definitief verloren. De bevolking is het vechten moe en wenst dat de rust terugkomt. Na een laatste hevige strijd is het pleit beslecht. De roomse religie krijgt in 1594, door de herinwijding van de kerken, weer al haar rechten. De protestanten hebben vanaf 1884, tien jaar eerder dus, de keus gekregen: ofwel zich gereed maken en vertrekken, ofwel hun religie

afzweren. Velen blijven, maar honderdduizenden Vlamingen nemen de vlucht en emigreren naar Duitsland, Engeland, Nederland, Zweden en zelfs Zuid-Afrika (6). Ze vormen er calvinistische kernen die soms tot op vandaag zijn blijven bestaan. De val van Antwerpen (1584) vormt het definitieve en zekere einde van de protestantse aanwezigheid. Jarenlang liggen in Vlaanderen kleine dorpen gans verlaten en totaal uitgestorven. Over het aantal geuzen dat is omgekomen, zullen we nooit definitief uitsluitsel krijgen: in veel gevallen werden de gegevens hierover vernietigd. Zeker is echter wel dat Vlaanderen haast tot stervens toe bloedt. Aan L.P. Boon om zijn *Geuzenboek* dan ook te eindigen met de magistrale woorden: "En Vlaanderen was overwonnen en stierf, en alle geuzen waren er uitgeroeid, amen en uit."

Een zwakke aanwezigheid: 1830-1897

Na een lange periode van protestantse afwezigheid, herbegint medio negentiende eeuw voor het protestantisme in Geraardsbergen een nieuwe etappe. We weten uit archiefonderzoek dat men reeds in het midden van de negentiende eeuw in de stad de eerste protestantse evangelisatiepogingen onderneemt. Van 4 tot 24 december 1837 komt een colporteur van het Brits- en buitenlands bijbelgenootschap naar de stad, met de bedoeling om er bijbels en boeken over het geloof te verkopen (7). De reacties op deze evangelisatiepogingen zijn soms hevig. Er verschijnen bisschoppelijke mandementen, rondzendbrieven en zelfs

(5) G. LIAGRE, *De Reformatietijd te Geraardsbergen in de XVIde eeuw*, (noot 1), blz. 272-277.

(6) We beschreven de banden met Zuid-Afrika onder andere in : G. LIAGRE, 'Quelques aspects religieux et idéologiques des relations Belgo-Sud-Africaines avant la première guerre mondiale', *Analecta Bruxellensia* (Jaarboek van de Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid), 8 (2003), Brussel, blz. 37-49.

(7) H. BOUDIN, 'Bijbelcultuur in Vlaanderen tussen fanatisme en wetenschap. Enige aspecten van de Bijbelverspreiding in Vlaams-België (1835-1839)', F. G. VAN BINSBERGEN (red.), *Grensgebieden, Opstellen over Theologie en cultuur aangeboden aan prof. Dr. G. van Leeuwen*, Kampen 1985, blz. 108-121. Voor activiteiten van het Brits en Buitenlands Bijbelgenootschap in België verwijzen we naar H. BOUDIN, *Les relations entre les Églises protestantes et l'État en Belgique (1814-1839)*, doctoraatsverhandeling U.I.B, vol. 2 (1975-1976), blz. 317-326.

protestschriften⁽⁸⁾. Met niet aflatende ijver werken de evangelisten echter verder en wat Geraardsbergen betreft, blijkbaar met succes. Jacobus Debacker komt door het lezen van een traktaat tot bekering. Op vrijdagavond 17 maart 1854 belegt men in zijn huis een evangelisatiebijeenkomst.

In plaats van mensen aan te trekken om te komen luisteren naar de evangelietoespraak van de colporteur, bekoopt hij het omstreeks negen uur in de avond met de dood. Dat is althans de mening van de arts, die later op de avond een oproep krijgt om het dode lichaam van Debacker te onderzoeken. De conclusie luidt dat hij hoogstwaarschijnlijk door een zware klap om het leven is gekomen. De politie weigert volgens het protestantse evangelisatieblad *Le Chrétien belge* echter elke medewerking en er komt geen onderzoek. Is het protestantse propaganda? Dat valt anderhalve eeuw later nog moeilijk aan te tonen. Feit is echter wel, dat men van protestantse kant de zaak bij de procureur des Konings van de provincie Oost-Vlaanderen aanhangig maakt en alleen onderzoek van de gerechtelijke archieven hier uitsluitend zou kunnen geven. Debacker krijgt, als we de verslagen mogen geloven, onder druk van de roomse geestelijkheid echter een nachtelijke begraving⁽⁹⁾.

Veel weten we verder over deze

periode niet, tenzij dat vanuit Gent iemand van de Duitse protestantse familie Haller in de Denderstad een ververij opent, maar ze sluit, zover ons bekend, in 1870⁽¹⁰⁾.

Een nieuwe start: 1897-1905

Vanaf 1897 –er zijn op dat moment slechts drie plaatsen in Oost-Vlaanderen waar het protestantisme aanwezig is, namelijk Gent, Horebeke en Etikhove- ondernemen protestantse colporteurs nieuwe evangelisatiepogingen. Dit keer zakt colporteur P.J.E. (Jozef) de Jonge vanuit Sint-Maria Horebeke naar Geraardsbergen af⁽¹¹⁾. In het jaarverslag van de protestantse kerk van Horebeke (1896-1897), gedateerd op 26 juni 1897, lezen we dat de Horebeekse zendingsvereniging voor het werk 10.385 brochures, weekbladen en traktaten ter beschikking stelt⁽¹²⁾. De Jonge gaat zowel naar Geraardsbergen als naar Ronse⁽¹³⁾. Hij werkt voor rekening van het *Schots Bijbelgenootschap* en vervangt colporteur Verleyen, die op 1 maart 1897 vanwege zijn hoge leeftijd ontslag neemt. Nog diezelfde dag vertrekt de nieuwe colporteur te voet naar Geraardsbergen. Zijn bedoeling is niet alleen het verkopen van lectuur, maar ook het leggen van contacten. Door alle twee weken het evangelisatieblad *De Blijde Boodschap* in een gezin aan te bieden, probeert hij een band te doen ontstaan die toelaat om ook

wat persoonlijker over het geloof te spreken. Met grote toewijding zet De Jonge gedurende enkele jaren zijn colportagetochten voort. Op 31 augustus 1899 trekt de predikant van St.-Maria-Horebeke, ds. J. Chrispeels, samen met colporteur De Jonge en een ander gemeentelid naar Geraardsbergen om er de eerste bijeenkomst te beleggen. Tevergeefs. Het is onmogelijk om een geschikt lokaal te vinden en men moet wachten tot 17 september 1900 vooraleer men de zaal van de liberale kring kan huren. Als een soort “wijkgemeente” van Horebeke gaat een kleine kring nu van start⁽¹⁴⁾. Opvallend is wel dat een aantal Duitse protestanten ondertussen regelmatig bezoek van ds. August Beyerhaus krijgen, die van 1893 tot 1905 verbonden is aan de Duitstalige afdeling van de Museumkerk in Brussel⁽¹⁵⁾. Doordat vanaf 2 oktober 1898 ook in Ronse regelmatige kerkdiensten van start gaan, zien kerkenraad en colporteur zich echter verplicht om hun volle aandacht daar op te richten. Er is immers niet alleen werk, ook weerstand. Katholicisme en socialisme zijn de grootste vijanden. De eerste groep vanwege het clericalisme en de religieuze denkbeelden. De tweede groep vanwege het revolutionaire en anti-christelijke etiket dat er in die tijd op kleeft⁽¹⁶⁾. In Ronse stelt men, gezien de snelle groei van de kring, op 10 november 1903 de eerste voltijdse voorganger aan. Van zodra hij is ingetreden krijgt de colporteur

(8) Zie bijvoorbeeld: ‘Circulaire aux curés de la ville et des faubourgs de Namur sur les manœuvres des sociétés bibliques’, 13 mai 1837 (n° 5), J. DEHESSALLE, *Mandements, lettres pastorales, ordonnances et circulaires de Mgr. J. Dehesselle, évêque de Namur*, Namur 1837. ‘Mandement de l’évêque de Bruges pour le Carême de 1838’ (over de bijbelgenootschappen), *Second Rapport de la Société Biblique Belge Etrangère présenté le 3 avril 1838*, Brussel 1838.

(9) *Le Chrétien belge*, vol V (1854), blz. 72-74. D. VAN WAGENINGEN, ‘Moord te Geraardsbergen weldra opgelost?’, G. LIAGRE en E. LIBBRECHT (red.), *Als gemeente door de tijd*, Kortrijk 1984, blz. 57-58. *Seizième rapport de la Société évangélique Belge*, 1854, blz. 25.

(10) G. LIAGRE, *Het Licht op de kandelaar*, (noot 1), blz. 3 vermeldt verkeerdelijk dat het om een bekeerling gaat. In feite betreft het een Duitse protestantse familie die in Gent woont. J. TEMMERMAN, *Van Reveil tot Liberaal Protestantisme. Geschiedenis van de Protestantse Brabantdamkerk te Gent tijdens de 19de eeuw*, Brussel 1996, blz. 66.

(11) Petrus Josephus Eduardus (Jozef) de Jonge (1870-1952).

(12) De jaarverslagen voor de synode werden in het Frans geschreven.

(13) D. VAN WAGENINGEN, *Gedenk de dagen. Geschiedenis van de Protestantse kerk te Ronse (deel 1) 1888-1908*, Ronse 1988, blz. 19-20.

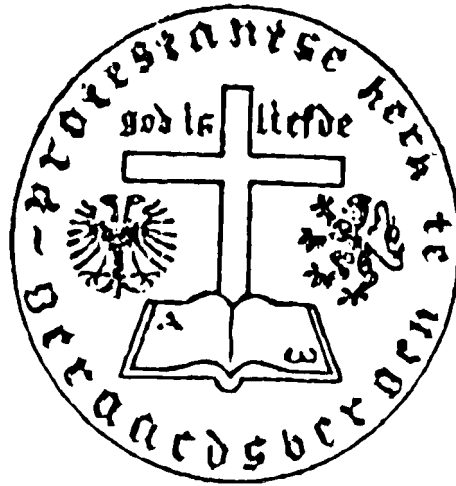
(14) *Session du Synode de l’Union des Eglises Protestantes Évangéliques de Belgique*, 1903-1904, blz. 8-9.

(15) *Rapport de l’Union des Eglises Protestantes Évangéliques de Belgique*, LXVI (1900-1901), blz. 9. H. BOUDIN (red.), *Synodaal Gedenkboek*, Brussel 1992, blz. 248.

weer ademruimte om zich met Geraardsbergen bezig te houden. De vestiging van Désiré Leterme (1872-1938) te Ronse geeft aan deze jonge gemeenschap immers het veilige gevoel "dat er iemand is" die hen zorgt⁽¹⁷⁾. Niet dat Leterme veel thuis is, want hij trekt nu zelf stad en land rond om het evangelie uit te dragen, maar colportage in Ronse is nu niet meer nodig. En zo komt het dat Leterme in Geraardsbergen een handje toesteeft. Hij verkoopt de *Blijde Boodschap*, een ander evangelisatieblad, in 50 huisgezinnen⁽¹⁸⁾. Op pinksterdag 1906 zakken protestanten uit Kortrijk, Ronse, Sint-Maria-Horebeke en zelfs Brussel naar Geraardsbergen af om in de zaal van de liberale kring de eerste kerkdienst mee te maken⁽¹⁹⁾. Jong en oud zijn van de partij, zelfs de *Union Chrétienne des Jeunes Gens* is erbij⁽²⁰⁾. Ondertussen gaat de straatevangelisatie onverminderd voort, zodat de kleine gemeenschap een jaar later zo'n tien à twintig personen telt, plus een 20-tal kinderen⁽²¹⁾.

De eerste voorganger: Arthur Vercruysse

Arthur Emile Vercruysse (1870-1916), wordt de eerste voorganger van de jonge gemeente, die haar intrek neemt in een huis aan de Oudenaardse poort. De Stads- en Landsevangelisatie Silo uit

Het zegel van de Geraardsbergse Protestantse Kerk

Brussel, die zich bezighoudt met het opleiden en begeleiden van evangelisten, heeft ondertussen de touwtjes strak in handen genomen. Enkel het opschrift op het raam laat vanbuiten vermoeden dat achter een gewone huisgevel een kleine, maar levendige evangelisatiepost schuilgaat⁽²²⁾. Overal in het land, zelfs tot in Nederland, probeert men geld in te zamelen om de nieuwe gemeenschap van een goede start te verzekeren.

Vercruysse, een geboren West-Vlaming uit Westkapelle, werkt aanvankelijk bij de spoorwegen⁽²³⁾. Via het evangelisatiewerk in Laken komt hij met het protestantisme in contact. Vooraleer naar Geraards-

bergen te komen, heeft hij reeds zes jaar les gevolgd (1900-1906) aan een kleine opleidingsschool voor evangelisten in Vilvoorde⁽²⁴⁾. Vercruysse is een harde werker, die de kleine gemeenschap de goede kant opstuurt. Zijn aanstelling vindt plaats op 29 september 1906, een datum die sindsdien als stichtingsdatum van de protestantse kerk in Geraardsbergen te boek staat. Interessant detail is hierbij dat Vercruysse de dag van zijn inzegening in Laken, trouwt met de Nederlandse Eimke van der Salm⁽²⁵⁾. Dat is in die periode in protestantse kring niet ongebruikelijk. Een jonge voorganger kon zich immers geen achterklap permitteren en beter meteen als gehuwd man de pastorie intrekken. Van meet af aan moet Vercruysse alle zeilen bijzetten. Geraardsbergen is op dat moment nog helemaal katholiek en de protestantse evangelist is een vreemde eend in de bijt⁽²⁶⁾. Hij verdeelt zijn aandacht op zondag bovendien tussen Geraardsbergen en Zottegem, om er wekelijks in een Duits gezin enkele uren catechese te geven. Iedere week plaatst hij in zo'n 175 gezinnen de *Blijde Boodschap* en verkoopt jaarlijks ongeveer 10.000 geschriften. Bovendien leert hij van een rooms-katholieke koster uit de buurt als 40-jarige nog orgel spelen. In 1907 verhuist Vercruysse met zijn gezin naar de Meersstraat 19. Hij richt er een evangelisatielokaal

⁽¹⁶⁾ In Nederland wordt een ex-predikant, ds. Domela Nieuwenhuys, als eerste socialist in de Tweede Kamer verkozen, terwijl in dezelfde periode in Gent iemand van het Avondmaal wordt uitgesloten omdat hij "gansch socialist" geworden is. Zie over het protestantisme en deze sociale kwestie G. LIAGRE en D. VAN WAGENINGEN, *Geuzenprotest. Henry Tant en het protestants antiklerikalisme in de geschiedenis van Roeselare (1876-1914)*, Brussel 1999, blz. 23-27.

⁽¹⁷⁾ Voor Leterme: D. VAN WAGENINGEN, 'D. Leterme (1872-1938)', *Belgische Protestantse Biografieën*, B-Leter, 1989, 4 blzn.

⁽¹⁸⁾ *Christelijk Volksblad* (14-10-1905), blz. 1-2.

⁽¹⁹⁾ G. LIAGRE, *Het Licht op de kandelaar*, (noot 1), blz. 3 vermeldt verkeerdelijk 1905 als datum.

⁽²⁰⁾ *Comité Synodal d'évangélisation*, rapport 43 (1905-1906), blz. 8, 20.

⁽²¹⁾ *Comité Synodal d'évangélisation*, rapport 44 (1906-1907), blz. 33.

⁽²²⁾ Een foto is te vinden in G. LIAGRE, *Het Licht op de kandelaar*, (noot 1), blz. 6.

⁽²³⁾ A. DE RAAF, 'Vercruysse Arthur Emile (1870-1916)', *Belgische Protestantse Biografieën*, B-Vercruy, 1987, 4 blzn.

G. LIAGRE, *Het Licht op de kandelaar*, (noot 1), blz. 60-66 en 111.

⁽²⁴⁾ G. LIAGRE, 'De tweede Vlaamse opleidingsschool voor protestantse evangelisten in Laken, Schaarbeek en Vilvoorde (1900-1911)', te verschijnen in: *Eigen Schoon, Geschied-en oudheidkundig tijdschrift voor Vlaams-Brabant*, (2006).

⁽²⁵⁾ 'Het huwelijk van A. Vercruysse op 29-9-1906', *Christelijk Volksblad* (6-10-1906), blz. 2.

⁽²⁶⁾ A. VERCRUYSSSE, 'Geeraardsbergen of Grammont (12000 inwoners; 1000 herbergen; lucifersfabrieken, sigarenmakerij, kant- of speldenwerk...)', J. CRISPELS e.a., *Eben I laëzer, mededelingen uit het werk der stadsevangelisatie in Vlaanderen*, Brussel 1912, blz. 35-38.

in, dat men op 2 november 1908 plechtig in gebruik neemt. Het is een ruime woning met inrijpoort, die toegang geeft tot een achterzaaltje voor mannen en vrouwen, ieder aan één kant. Ondertussen vindt op 29 september 1907 de eerste doopbediening plaats onder leiding van ds. Chrispeels uit Sint-Maria Horebeke ⁽²⁷⁾. Dopeling is de zoon van het gezin Vercruysse, Leonard. Het evangelisatiewerk verloopt zo voorspoedig, dat men in 1911 ook de eerste avondmaalsviering kan houden en de jonge evangelist in 1911 zelfs beslist om ook in Nederbrakel een evangelisatiewerk op te starten ⁽²⁸⁾. De kleine evangelisatiegroep krijgt, nadat hij in 1909 wijkgemeente van (in die tijd nog St.-Maria-)Horebeke is geworden, voortaan het officieel statuut van "post", onderdeel van het Silo-werk ⁽²⁹⁾. Dat betekent dat voortaan ook avondmaalsvieringen worden gehouden ⁽³⁰⁾.

De oorlog komt echter roet in het eten strooien. Bovendien openbaart zich bij Vercruysse "een pijnlijke ziekte van reumatische aard". Amper enkele maanden later, op 31 maart 1916, is de jonge evangelist niet meer. Hij laat een vrouw, twee kinderen en een bloeiende kring van 10 gezinnen achter. Alleen een gedenksteen achteraan in de huidige kerk in de Adamstraat herinnert nog aan zijn pioniersarbeid ⁽³¹⁾.

De tweede periode

Een nieuwe periode vangt aan met de komst van Auguste Jean Parmentier (1878-1952). Van oorsprong rijtuigmaker, begint hij

Oude foto van het 'Evangelie-huis' in de Adamstraat.

zijn kerkelijke loopbaan als hulp-prediker in Kortrijk (1908 tot 1911). Daarna volgt een benoeming in Vilvoorde (1911-1916), waarna hij naar Geraardsbergen komt. We zijn midden in de oorlogsjaren en Parmentier, evenals Vercruysse een product van de opleidingsschool voor evangelisten, heeft het in Geraardsbergen niet gemakkelijk ⁽³²⁾. Logisch, als men weet dat trams en treinen ophouden te rijden en een reis pas verplicht is. In augustus 1919, op het moment dat de kanonnen nog maar net zwijgen, valt bovendien de brief in de bus dat de voorganger en zijn gezin "het

klein en nederig tempelke" in de Meersstraat moeten verlaten. Waarheen? - is de vraag die in aller harten leeft. Twee woningen komen in aanmerking en uiteindelijk beslissen twee leden van het Silobestuur, de heren Eekman en König, om de oude sigarenfabriek van dhr. Adam in de Adamstraat te kopen en door te verhuren ⁽³³⁾. Men wil er zowel een kerkzaaltje als een school in onderbrengen. Op 21 september 1919 vindt in de voorkamer de eerste kerkdienst plaats. Een enorme vooruitgang en een maand later, staat het water al tot de lippen. Het geld is op, de bronnen uitgedroogd en dus lijkt hulp vanuit Amerika en Nederland de enige oplossing. Op kerst 1919 dient men vanwege plaatsgebrek de laatkomers weer naar huis te sturen en dat maakt de problemen niet geringer ⁽³⁴⁾. Parmentier blijft uiteindelijk maar tot 1921 in Geraardsbergen. Ondertussen heeft de gemeente echter een vaste plek verworven, in het gebouw dat ze tot op vandaag gebruikt. De opening vindt plaats op 12 september 1920, tijdens de jaarvergadering van het Silobestuur. Meerdere nieuwe aanhangers mogen die dag voor de eerste keer aan het Avondmaal deelnemen. De maandag daarop is het moment van de eerste huwelijksinzegening. En dit luidt meteen de derde en waarschijnlijk meest boeiende fase uit de geschiedenis van de gemeente in.

De protestantse lagere school

Twee scholen kenmerken de twintiger jaren van de twintigste eeuw: de protestantse lagere

⁽²⁷⁾ 'Eerste doop in Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (29-10-1909), blz. 4

⁽²⁸⁾ *Christelijk Volksblad* (29-4-1911), blz. 6.

⁽²⁹⁾ *Bulletin de l'Union des Eglises Protestantes Evangéliques de Belgique*, 3 (1909), blz. 5.

⁽³⁰⁾ 'Eerste avondmaalsbediening in Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (29-4-1911), blz. 6.

⁽³¹⁾ 'Bij de onthulling van een gedenksteen voor br. A. Vercruysse in de kapel te Geraardsbergen op zondag 25-9-1932', *Christelijk Volksblad*, 14 (1932), blz. 4.

⁽³²⁾ A. PARMENTIER, 'Uit onze evangelisatie in Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (9-5-1919), blz. 1-2.

⁽³³⁾ Voor de aankoop van het huis: *Christelijk Volksblad* (26-7-1919), blz. 2.

⁽³⁴⁾ J. CHRISPEELS, 'Historiek van het werk in Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (3-1-1920), blz. 2-3. zie ook: *Idem*, (11-9-1920) blz. 1-3. *Idem*, (18-9-1920), blz. 1-2. *Idem*, (25-9-1920), blz. 2.

school en de opleidingsschool voor evangelisten. We staan bij elk van hen even stil.

Op 4 oktober 1920 gaat een oude wens van de stads- en landsevan-gelisisatie Silo in vervulling: Geraardsbergen krijgt in de Adamstraat zijn eigen lagere school⁽³⁵⁾. Parmentier opent het eerste leerjaar officieel met gebed. Leonie Julie Vanhooland (1885-1959) uit Roeselare is de eerste onderwijzeres⁽³⁶⁾. Sinds juni 1919 is ze onderwijzeres in Ronse, maar het Silo-bestuur acht het toch beter om haar over te plaatsen naar Geraardsbergen⁽³⁷⁾. Het nieuwe schooltje telt bij aanvang 24 leerlingen⁽³⁸⁾. We kunnen hier niet stilstaan bij de pedagogische opzet, maar duidelijk is wel dat de school zich toelegt op een opvoeding vanuit de protestantse-reformatorische beginselen⁽³⁹⁾. Het schooltje zal uiteindelijk geen lang leven hebben. In 1929 gaan de deuren alweer dicht. Tijdens zijn korte bestaan volgen meerdere jonge protestantse leerkrachten elkaar op. Leonie Vanhooland trouwt in 1924 op 39 jarige leeftijd met J.B. Bruggeman, een leerling van de nieuwe opleidingsschool voor evangelisten, die in een volgende paragraaf ter sprake komt. Ze verlaat haar huis in de Grotestraat en gedurende vier maanden neemt de nieuwe evangelist van de gemeente, Jacob Dallinga, de onderwijzerstaak over⁽⁴⁰⁾. Na de zomer is er gelukkig een nieuwe protestantse leerkracht

Jacob Dallinga (1862-1941)

beschikbaar in de persoon van juffrouw Wilhelmina Verest, dochter van een lid van het Silobestuur. Ze studeert op 24 juni 1924 af aan de rijksnormaalschool van Laken. Metta Dallinga, zoals de naam aangeeft een dochter van de evangelist, secundeert haar een tijdje, maar verdwijnt uiteindelijk zelf naar Ronse⁽⁴¹⁾. Ze is er onderwijzeres aan de protestantse lagere school van 1 januari 1923 tot 27 juli 1924. Het is duidelijk: het protestantse wereldje is klein maar het Silobestuur voert een actieve schoolpolitiek. Mensen en middelen blijven echter schaars, want men stelt vast dat men overal dezelfde namen tegenkomt. Het beleid komt er op neer met de minst

mogelijke middelen zoveel mogelijk scholen te bedienen. Protestantse schooltjes openhouden in Laken, Geraardsbergen, Ronse, Roeselare en Sint-Maria-Horebeke kost handen vol geld en vaak ontbreken de meest elementaire pedagogische middelen. De meeste schooltjes, met uitzondering van Laken en Horebeke, houden maar enkele jaren stand. Wilhelmina Verest vertrekt in 1926 uiteindelijk naar Laken en zal er na een loopbaan van 30 jaar pas in 1958 afscheid nemen⁽⁴²⁾.

Wie tussen 1926 en 1928 voor de klas staat is uit de archiefstukken die we raadpleegden niet helemaal duidelijk. Aanstellingen gebeurden vaak zonder dat hierover duidelijke gegevens vermeld bleven. In elk geval komt juffrouw M. Klaassen uit Oostende begin januari 1928 naar Geraardsbergen. Ook over haar korte verblijf in de Denderstad zijn er niet ... dendereend veel archiefstukken. Wat we hebben, leert ons enkel dat ook zij op het moment van haar indiensttreding een diploma van de normaalschool op zak heeft. Als het nieuwe schooljaar begint is ook zij al weer weg naar de Siloschool in Laken. De kleine school van Geraardsbergen dooft als een nachtkaaars uit en blijkt uiteindelijk geen succes. Gezien het kleine aantal protestanten, bekommt men niet het beoogde blijvende resultaat. De protestantse schoolkinderen raken door hun kleine aantal bovendien in een maatschappelijk isolement. 161,95 frank is alles wat uiteindelijk overblijft als de

⁽³⁵⁾ De volledige leerlingenlijst en de kasboeken van de lagere school bevinden zich in het archief van de plaatselijke gemeente. Over het belang van de lagere school in de evangelisatie schreven we uitvoerig in: D. VAN WAGENINGEN & G. LIAGRE, *Geuzenprotest*, (noot 16), blz. 97-117. 'Een eeuw protestants Nederlandstalig lager onderwijs in Brussel (1830-1930)', nog te verschijnen in: *'Eigen Schoon & De Brabander', Geschied- en oudheidkundig genootschap van Vlaams Brabant.*

⁽³⁶⁾ De familie Vanhooland komt oorspronkelijk uit Etikhove, maar trekt naar Roeselare om er te werken in de fabriek van de protestantse Henry Tant.

⁽³⁷⁾ D. VAN WAGENINGEN, *Gedenk de dagen. Geschiedenis van de Protestantse kerk te Ronse (deel 2) (1908-1939)*, Ronse 1992, blz. 132.

⁽³⁸⁾ Over het schooltje: *Christelijk Volksblad* (1-1-1921), blz. 2; (15-1-1921), blz. 1; (12-2-1921), blz. 2-3; (29-7-1922), blz. 2.

⁽³⁹⁾ Het volledige schoolreglement hebben we afgedrukt in G. LIAGRE, *Het licht op de kandelaar* (noot 1), blz. 15-16.

⁽⁴⁰⁾ 'Brief van Jacob Dallinga uit Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (26-5-1923), blz. 2.

⁽⁴¹⁾ In ons boekje *Het licht op de kandelaar* spellen we haar naam consequent verkeerd als Abetta, te wijten aan een leesfout van het handgeschreven kerkarchief. A.w., blz. 17-18. D. VAN WAGENINGEN, (noot 37), blz. 135-136 corrigeert de fout. Metta Dallinga (2-1-1892 - 23-12-1963) huwt op 28-6-1926 met evangelist R. Couvreur.

⁽⁴²⁾ A. DE RAAT, *Een eeuw Silo (1883-1983)*, Brussel 1983, blz. 138. Een klasfoto met mevr. (ondertussen Ronse-) Verest in *idem*, blz. 114.

school in 1929 de deuren sluit...

De opleidingsschool voor evangelisten

In de jaren 1920 kent het gemeentelven een enorme bloei en dynamiek. De stads- en landsevangelisatie Silo besluit daarom om naast een lagere school in Geraardsbergen ook weer een opleidingsschool voor evangelisten te openen⁽⁴³⁾. We schrijven 'weer', want er is voldoende continuïteit bij de drie Vlaamse opleidingsscholen voor evangelisten om toch van één enkele opleiding met enkele onderbrekingen te spreken. De eerste school, met als meest bekende leerling de schilder Vincent van Gogh, kent twee perioden: in Brussel (1875-1882) zonder en in Etterbeek (1882-1886) met internaat⁽⁴⁴⁾. Ook de volgende school kent twee perioden: in Brussel (1900-1906) zonder en in Vilvoorde (1907-1911) met internaat. De derde vestigt men in Geraardsbergen (1921-1926) en ze heeft van bij aanvang een internaat. Daarna zijn er, tot aan de oprichting van een theologische faculteit in Brussel, geen cursussen meer geweest⁽⁴⁵⁾. Tesaamen krijgen in de drie scholen drieëndertig jonge mannen een opleiding. Voldoende om de Stads- en landsevangelisatie gedurende alle jaren van haar be-

staan (van 1876 tot 1959) van toegewijde voorgangers te voorzien. Na 1959 zal men enkel nog aan academisch gevormde predikanten de leiding van de gemeenten toevertrouwen.

De inplanting van een opleidingsschool voor evangelisten, resulteert voor Geraardsbergen in één van de meest vruchtbare perioden uit de geschiedenis van het evangelisatiewerk. Overal steken initiatieven de kop op. Acht evangelisten krijgen in Geraardsbergen een opleiding. In het voorjaar 1921 komt de Nederlandse onderwijzer Jacob Dallinga, die vroeger al aan de opleidingsschool had gewerkt, terug naar België⁽⁴⁶⁾. Alles is duidelijk geregeld, Dallinga krijgt tegelijk een aanstelling als predikant te Geraardsbergen, met recht op sacramentsbevoegdheid. De algemene vorming en de bijbelse opleiding voor colporteur, kan hij alleen geven. Voor meer gevorderden roept hij de hulp van academisch gevormde predikanten in: Willem Hoek (Brussel); Pieter Chrispeels (Laken); Johannes Visch (Gent); Adelbert Goedhart (Sint-Maria-Horebeke). Zelf staat Dallinga in voor Nederlands, aardrijkskunde, wereldgodsdiensten en geschiedenis. Ook de opdracht om de leerlingen harmonium te leren

spelen neemt hij op zich. Wat de studenten betreft, zij komen van verschillende kanten, zowel uit het Silo-werk, de evangelisatie in Vlaanderen buiten de officiële kade, zowel als uit Nederland. Vier van hen zijn afkomstig uit Oost-Vlaanderen, twee uit Antwerpen en Brabant en drie uit Nederland⁽⁴⁷⁾. Drie onder hen, Jan-Baptist Bruggeman (1889-1970), Oscar Deboe (1886-1951) en Raphaël van Maelsaeke (1891-1960) zijn er reeds in het begin bij. In oktober 1921 komen ook Theophilus Kerremans (1895-1939) Raymond Couvreur (1900-1964) naar Geraardsbergen en enkele tijd later Antoon Visser (1897-1998)⁽⁴⁸⁾. In 1923 voegt Gerrit de Lang (1900-1973) zich bij het groepje, hierin gevolgd door Henri Couvée (1904-1969) en Jan Moora, die echter maar enkele maanden blijft. Zonder op alle details - die we elders reeds beschreven - in te gaan, wijzen we toch op de belangrijke impulsen die van deze kleine opleidingsschool op het protestantse leven in de streek uitgaan. Dallinga organiseert zowel theoretisch als praktisch onderwijs, wat betekent dat naast de gevolgde lessen ook concrete colportageactiviteiten en andere bezoeken op het programma staan. Met een grote linnen tent trekt men de streek rond, op zoek naar nieuwe volgelingen⁽⁴⁹⁾. Kwekelin-

⁽⁴³⁾ W. LUTJEHARMS, 'De opleiding van voorgangers door de eeuwen heen', *De Stem*, 6 (1989), blz. 9-10.

⁽⁴⁴⁾ G. LIAGRE, 'Een veelkleurig bestaan. Enkele beschouwingen over de religieuze leefwereld van de jonge Vincent Van Gogh en zijn komst naar België (1854-1880)', *Analecta Bruxellensia*, Jaarboek van de Universitaire Faculteit voor Protestant Godgeleerdheid te Brussel, 7 (2002), blz. 210-241. 'De eerste opleidingsschool voor evangelisten en Vincent van Gogh', *Maandblad van de protestantse kerk in Brussel Protestantse Kerkbrief*, 9 (2003), blz. 16. 'De jonge Vincent van Gogh en zijn komst naar België', *Eigen Schoon, Geschied-en oudheidkundig tijdschrift voor Vlaams-Brabant*, LXXXVIII (2005), blz. 209-222.

⁽⁴⁵⁾ 'Oprichting van de 3de opleidingsschool', *Christelijk Volksblad* (22-1-1921), blz. 1. E. PICHAL, 'Een nieuwe opleidingsschool (Geraardsbergen)', *De Stem* (22-11-1971). G. LIAGRE, 'Van wieg tot volwassenheid - 50 jaar Nederlandstalig onderwijs aan de Universitaire Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid te Brussel', *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, 1 (2003), blz. 10-11.

⁽⁴⁶⁾ Jacob Dallinga (1862-1941) is een onderwijzer, afkomstig uit Dokkum (Nederland). Over hem zie: *Christelijk Volksblad* (21-3-1908). W. LUTJEHARMS, *De Vlaamse opleidingsschool van Nicolaas de Jonge en zijn opvolgers (1875-1926)*, Brussel 1978, blz. 14-24. G. LIAGRE (noot 1), blz. 14-24. 'Emeritaat ds. Dallinga 's Gravenhage op 1-7-1932', *Christelijk Volksblad* (9-4-1932), blz. 2. J. DALLINGA, *In 's Meesters dienst. Grepen uit onzen 50-jarigen Evangelisatie-arbeid*, s' Gravenhage 1938, blz. 127-171.

⁽⁴⁷⁾ W. LUTJEHARMS, (noot 46), blz. 100-102.

⁽⁴⁸⁾ We hopen over ieder van hen in de komende tijd voor *Gerardimontium* afzonderlijke notities te publiceren. Beknopte biografische informatie over deze studenten is te vinden in W. Lutjeharms, (noot 46) en uiteraard ook in G. Liagre (noot 1).

⁽⁴⁹⁾ J. DALLINGA, 'Met de leerlingen van de opleidingsschool op reis', *Christelijk Volksblad* (1-4-1923), blz. 2. *Idem* (8-4-1923), blz. 2.

⁽⁵⁰⁾ Over de tent: *Christelijk Volksblad* (28-6-1923), blz. 2. en *Idem* (28-6-1924).

Verder: 'Het evangelie onder de massa in Vlaanderen', *Christelijk Volksblad* (30-7-1921), blz. 3-4. 'Kroniek', *Idem* (24-12-1921), blz. 1. 'Kroniek', *Idem* (28-10-1922), blz. 1. 'Kroniek', *Idem* (17-11-1923), blz. 1. 'Kroniek', *Idem* (5-1-1924), blz. 1. 'Verslag over 1923', *Idem* (12-1-1924). Over het marktwerk en het openluchtwerk in die periode zie oa. *Idem* (2-5-1925) en (19-3-1927).

De studenten van de derde school. Van links naar rechts: Van Maelsaeke, Kerremans, Visser, Bruggeman, Couvreur en Ds. Dallinga. De studenten uit Nederland waren er nog niet.

gen worden naar de verschillende windstreken uitgestuurd om er nieuwe protestantse kernen te stichten. Soms met succes, vaak ook zonder. De arbeid van Van Maelsaeke in Bevere-Oudenaarde bijvoorbeeld, mislukt ⁽⁵¹⁾. Die pioniersarbeid leidt uiteindelijk niet tot stichting van een nieuwe gemeente, waardoor de evangelist onverrichterzake van 1939 tot 1952 als voorganger-evangelist terug naar Geraardsbergen komt. Jan Bruggeman colporteert met meer succes. In Aalst legt hij de grondslag voor een nieuwe protestantse gemeenschap ⁽⁵²⁾. Hij werkt er van 1924 tot 1932, komt als voorganger van de gemeente terug naar Geraardsbergen en vertrekt daarna weer naar Aalst in 1939. Hij verlaat Aalst 10 jaar later en vestigt zich in 1949 in Denderleeuw. Theophile

Kerremans zwermt op zijn beurt uit naar Lokeren, maar sterft reeds in 1938, tijdens een studieverblijf in de Verenigde Staten. Raymond Couvreur trouwt met de dochter van Dallinga en pioniert zonder succes in Zottegem. Meer geluk heeft hij in Dendermonde ⁽⁵³⁾. Hij werkt er van 1926 tot 1948, daarna nog 17 jaar in Aalst en eindigt zijn loopbaan van 1948 tot 1950 als leger- en vlootaalmoezenier. Antoon Visser zoekt het verder van huis. In 1926 uitgestuurd naar Angola, keert hij na 7 jaar terug en wordt hulppredikant in Gent. Hij eindigt zijn loopbaan als bestuurder van een protestants kindertehuis in Ukkel en godsdienstleraar op de openbare scholen. G. de Lang verlaat als laatste de school. Zijn activiteiten als voorganger-evangelist brengen hem in Geraardsbergen (1926-1932)

en Anderlecht (1932-1952) ⁽⁵⁴⁾. Ook hij eindigt zijn loopbaan tenslotte als godsdienstleraar. Moora en Deboe zullen hun studie niet afmaken en verlaten het evangelisatiewerk. De enige kwekeling van de opleidingsschool die zich verder vervolmaakt is Henri Couvée. Hij studeert in Neuchâtel (Zwitserland) theologie, wordt licentiaat en is later predikant van de Franse en Nederlandse hervormde kerk.

De kleinschaligheid van de school maakt het werk voor Dallinga niet altijd gemakkelijk. Bovendien dient hij zijn directeurschap te combineren met een verantwoordelijkheid als evangelist voor een post die op dat moment 70 leden plus 11 internen (studenten en personeel) telt. Het gonst in die jaren in de Adamstraat dan ook van activiteit. Het huis, vooraan de kerk, is tevens internaat. Zelfs op de kleine zolder ziet men kans om studentenkamers in te richten. Vanaf maart 1924 ziet Dallinga al dat het project op vrij korte termijn gedoemd is om te verdwijnen. De eerste studenten zijn klaar en slechts een handvol blijft over. Dallinga stelt voor om de school naar Brussel over te brengen, maar het bestuur wil liever in Vlaanderen blijven. In 1926 zit er niets anders meer op dan de school te sluiten. Verbouwingen aan het huis dringen zich op en bovendien zijn er niet genoeg posten meer om de afgestudeerde evangelisten een baan en een inkomen te garanderen. De nieuwe lichte evangelisten die enkele jaren later aanklopt, krijgt de raad om in Zwitserland te studeren.

⁽⁵¹⁾ 'Inzegening van R. van Maelsaeke voor Oudenaarde', *Christelijk Volksblad* (28-3-1931), blz. 2.

⁽⁵²⁾ De geschiedenis van de kerk in Aalst is nog niet in een monografie beschreven. De literatuur hierover ligt nog steeds in protestantse tijdschriften en archiefbescheiden besloten. We hopen de tijd te vinden om hierover (na de reeds gepubliceerde studies van de protestantse geschiedenis in Roeselare, Geraardsbergen, Charleroi en Brussel) in de toekomst te publiceren. Het wettig erkenningsbesluit van deze gemeenschap dateert van 29-7-1963. *Belgisch Staatsblad* (4-9-1963), blz. 8613. Nat. Reg. 211.541.855.

⁽⁵³⁾ Voor Dendermonde geldt dezelfde opmerking. Het wettig erkenningsbesluit van deze gemeenschap dateert van 25-6-1964. *Belgisch Staatsblad* (5-8-1964), blz. 8606. Nat. Reg. 211.242.442.

⁽⁵⁴⁾ A. DE RAAF, *100 jaar Bethlehem, 1889-1989*, Brussel 1989.

De groei en bloei van het gemeentelven tot aan de oorlogsjaren

De school en het internaat bezorgen de kleine gemeente in Geraardsbergen een kunstmatige bloeitijd, wat in de Denderstad soms tot spanningen aanleiding geeft. Men krijgt niet alleen te maken met problemen bij begrafenissen, ook met broodroof en andere drukkingsmiddelen. Het zijn vaak kleine pesterijen, maar waarover men in de protestantse pers uitvoerig bericht⁽⁵⁵⁾. In 1923 bezoeken gemiddeld 70 à 100 personen de samenkomst. Op oudejaarsavond 1926 zijn ze zelfs met meer dan 200 om in de kleine kerkzaal het oude jaar af te sluiten. De meeste gemeenteleden zijn van Geraardsbergen, maar in 1921 melden zich ook een Zweeds gezin in de stad. Het betreft Karl Victor Gustaffson met zijn gezin. Gustaffson werkt als werktuigkundige voor de luciferindustrie, wordt ouderling, maar verlaat in 1928 Geraardsbergen. Na de sluiting van de opleidingsschool, moet een nieuwe voorganger het roer overnemen en G. de Lang wacht geen gemakkelijke taak. De weerslag door het sluiten van de opleidingsschool blijft niet uit. Uitbreiding van de gemeenschap is voortaan niet meer prioritair, consolidering van het bestaande staat voorop. Door de samenstelling van de gemeenschap, slaagt men er na het vertrek van de lutherse familie Gustaffson ook niet meer in om mensen van hogere sociale

rang aan te trekken⁽⁵⁶⁾. De Lang is nochtans creatief genoeg om na het verlies van de kwekelingen nieuwe wegen te zoeken. Naar het voorbeeld van de gemeente in Menen opent hij een bibliotheek. Hij heeft er in 1927 zelfs goede hoop op dat deze door de staat gesubsidieerd kan worden. Echter tevergeefs. De Lange probeert het ook anders, namelijk door de gemeenteleden te responsabiliseren en hen medeverantwoordelijkheid voor het beheer en het beleid te geven. Dat resulteert in de oprichting van een kerkenraad, die met onderbrekingen tot op heden is blijven bestaan. Voorganger, ouderlingen en diakenen delen samen de verantwoordelijkheid voor het gemeentewerk. Van 18 tot 28 oktober 1931, viert de gemeenschap haar zilveren jubileum⁽⁵⁷⁾. Bij deze gelegenheid onthult men ook de reeds eerder te sprake gekomen gedenkplaat voor stichter Arthur Vercruysse. Wanneer de Lange op 16 oktober 1932 afscheid neemt, is er naast een uitleenbibliotheek ook een bloeiende meisjesvereniging actief.

Twee weken na het afscheid van De Lange treedt Jan-Baptist Bruggeman als nieuwe predikant in. Veel valt over deze periode niet te melden. Bruggeman doet rustig zijn werk, maar nieuwe initiatieven zijn er nauwelijks. Hij blijft zijn oorspronkelijke roeping trouw en trekt de streek rond om op markten en kermissen de protestantse boodschap uit te dragen. Een bijpost van de gemeente Geraardsbergen is het werk in Nederbrakel.

Gelijktijdig met de gemeente Geraardsbergen gesticht in 1906, is deze post aanvankelijk een bijgemeente van Horebeke. Vanaf 1912 valt de arbeid in Nederbrakel ten laste van de voorganger van Geraardsbergen, wordt later aan de predikant van Ronse toevertrouwd, maar komt dan terug bij de voorganger van Geraardsbergen terecht⁽⁵⁸⁾. Het zangkoor van Ronse trekt er in de jaren '20 soms te voet naartoe om er te zingen. Ook kerstfeesten krijgen, doordat gemeenteleden met de evangelist meegaan, versterking vanuit Ronse⁽⁵⁹⁾. Bruggeman zet zich ook in voor de restauratie van het kerkgebouw in de Adamstraat. Hij pakt met een aantal vrijwilligers vloeren, schilderwerk en houtwerk onder handen en verandert de inrichting van de kapel: het middenpad verdwijnt en rechts en links komt ruimte vrij.

De oorlogsjaren

Vlak voor het uitbreken van de oorlog, op 9 april 1939, neemt J. Bruggeman afscheid en doet R. van Maelsaeke, een oud-leerling van de opleidingsschool, als voorganger zijn intrede⁽⁶⁰⁾. De oorlogsjaren betekenen een rem op het gemeentelven. Sommige gemeenteleden trekken naar West-Vlaanderen om er op de velden te werken en ook de voorganger en zijn gezin moeten de riem aanspannen. Het kasboek spreekt in dit verband duidelijke taal. In 1941 sluit men de rekeningen af met een batig saldo van 1782,88 frank. Een randnotitie vermeldt:

⁽⁵⁵⁾ We beschreven hiervan enkele voorbeelden in G. LIAGRE (noot 1), blz. 23-24.

⁽⁵⁶⁾ J. DE JONG, *Een historisch-sociologische studie van het protestantisme te Geraardsbergen*, plaatselijk archief VPKB Geraardsbergen.

⁽⁵⁷⁾ G.G. DE LANG, 'Het zilveren jubileum van de Evangelisatiepost te Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (3-10-1931), blz. 3. Deel II in *Idem* (10-10-1931), blz. 3. 'Feestprogramma voor het jubileum 18 tot 28-10-1931', *Christelijk Volksblad* (17-10-1931), blz. 2-3. G.G. DE LANG, 'Jaarverslag 1931-1932', *Christelijk Volksblad* (9-4-1932), blz. 2-3.

⁽⁵⁸⁾ D. VAN WAGENINGEN, *Gedenk de dagen (1908-1939)*, blz. 15.

⁽⁵⁹⁾ *Bulletin de l'Union des Eglises protestantes et évangéliques de Belgique*, 3 (juin 1909), blz. 5. 'Nederbrakel bijpost van Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (4-5-1912), blz. 1. *Idem* (7-7-1923). *Idem* (9-1-1926). Enkele jaren later: L. VANHOOLAND, 'Een hagepreek te Nederbrakel', *Idem* (28-8-1938), blz. 2-3.

⁽⁶⁰⁾ 'Bevestiging R. van Maelsaeke op 9-4-1939', *Christelijk Volksblad* (15-4-1939), blz. 1-2.

"Deze 1782,88 frank zijn verwenen onder de woekeruitgaven van den oorlog, 1ste en 2de jaar voor mijn huisgezin, R. van Maelsaeke". Alles wat geld opbrengt gaat tijdens de oorlogsjaren in de verkoop: zelfs de Franse bijbel die lange tijd voor het raam ligt en 25 frank opbrengt. De evangelisten zijn immers betaald uit giften en die drogen tijdens de oorlog op.

In het voorjaar 1945 vinden gedurende ruim een half jaar bijna 5000 Betuwnaars uit de streek van Emmen en Driel in Geraardsbergen en omgeving onderdak. De protestantse gemeente is daar natuurlijk, de omstandigheden in acht genomen, blij mee. Niet alleen zit de kleine kerk aan de Adamstraat vol, Nederlandse predikanten organiseren ook op andere plaatsen kerkdiensten. Ds. Norel, predikant van de grote Kerk in Beverwijk, is één van hen. Iedere zondagochtend gaat hij voor in een kerkdienst in het volkshuis van de socialisten op de Markt. Veertien Nederlanders worden tijdens hun verblijf officieel in de gemeente opgenomen. Twee Nederlandse koppels stappen in de Adamstraat in het huwelijk. Ook in de bovenruimte van de kerk dient men vanwege plaatsgebrek vluchtelingen onder te brengen. Nauwelijks hebben ze de stad verlaten, of Van Maelsaeke geeft met enkele helpers de kerk in de Adamstraat een grondige opknappbeurt.

Wederopbouw en gedeeltelijke teloorgang na de oorlog...

Na de oorlog dient men ook de wederopbouw van de gemeente

ter hand te nemen. Van Maelsaeke sticht een jongelingenvereniging, maar moet vanwege gezondheidsredenen al na enkele jaren het gemeentewerk stopzetten. In 1952 verlaat hij Geraardsbergen ⁽⁶¹⁾. Hendrik Jeddens, een geboren Amsterdammer opgeleid aan een bijbelschool in Brussel en later als godsdienstonderwijzer in Nederland, volgt hem op ⁽⁶²⁾. Hij komt op het moment van zijn benoeming in Geraardsbergen uit Dendermonde en zal er tot in 1957 blijven. Na een periode als hulppredikant in Gent (1957-1962), vestigt hij zich in 1968 weer in Geraardsbergen en krijgt er officieel de titel van 'dominee' in 1970 ⁽⁶³⁾. Onder zijn verantwoordelijkheid viert de gemeente op 14 oktober 1956 haar gouden jubileum ⁽⁶⁴⁾. Jeddens heeft geen gemakkelijke opdracht, want ondertussen dient de voorganger ook godsdienstlessen

te geven om zich een inkomen te verwerven. Concreet betekent dit dat hij, naast een voltijdse opdracht in het onderwijs, achter de uren de gemeente bedient. Er zijn nochtans enkele lichtpunten. In praktisch opzicht betekent de vrijstelling van onroerende voorheffing, verkregen op 5 april 1955, bijvoorbeeld een eerste stap in de richting van een officiële erkenning. Maar zover is nog lang niet. Een jaar later, in 1956, verlaat het gezin de gemeente en trekt naar Gent. Een periode van snelle predikantswissels volgt, maar zal de kleine gemeenschap niet altijd goed doen.

Jeddens krijgt een opvolger in de persoon van Wilhelmus Kuin (°1924), een uitgetreden priester. Kuin, die net als Jeddens godsdienstles geeft, is een vreemde vogel. Hij vervalt tijdens de kerkdiensten in dweperij, voert

Dominee Jeddens doopt Chris Derdelinckx.

⁽⁶¹⁾ 'E. PICHAI, 'van Maelsaeke neemt afscheid van Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (11-10-1952), blz. 3.

⁽⁶²⁾ Hendrik Jeddens (1914-1983). M. BEUKENHORST, 'H. Jeddens', *De Stem*, 9 (1983), blz. 12. D. VAN WAGENINGEN, 'Hendrik Jeddens (1914-1983)', *Belgische protestantse biografieën*, B-Jedd. (1988), 4 blz. 'Intrede te Geraardsbergen van H. Jeddens', *Christelijk Volksblad* (11-10-1952), blz. 3.

⁽⁶³⁾ *De Stem*, (26-10-1968) en (11-1-1969).

⁽⁶⁴⁾ H. JEDDENS, 'Het gouden jubileum te Geraardsbergen', *Christelijk Volksblad* (22-9-1956), blz. 4 en (6-10-1956), 4 blz.

⁽⁶⁵⁾ W.M.A. KUIN, 'Als het vacante is', *Christelijk Volksblad*, (2-8-1958), blz. 4.

bij het zingen handgeklap in en doet aan gebedsgenezing. Binnen de gemeente veroorzaakt hij zo een scheuring en buiten de gemeente zet hij kwaad bloed. Op zondagmorgen galmen om acht uur via luidsprekers de psalmen en gezangen door de Adamstraat (65). Ook weigert hij consequent om de kinderdoop te bedienen: alleen volwassenen kunnen volgens zijn theologische opvattingen de doop ondergaan. Twee jaar later, in 1959, is Kuin weg. De conflicten zijn ondertussen zo hoog opgelopen, dat een gedeelte van de gemeenschap zich afscheurt en buiten Geraardsbergen een kleine onafhankelijke evangelische gemeente opricht (66).

De moeizame wederopbouw

Na het vertrek van Kuin is een periode van rust nodig. Die komt er onder het predikantschap van de Nederlander ds. Jelle de Jong (°1933). De Jong, een doctorandus in de theologie, is een enthousiasmerende persoonlijkheid. De start is nochtans moeilijk. Amper een tiental personen komen voor zijn installatie opdagen. Langzaam timmert hij echter aan de weg. Eén van zijn blijvende materiële realisaties is het doopvont, vervaardigd door de Geraardsbergse kunstenaar Rutger Rosier (67). Het geld hiervoor komt vooral uit Nederland. Omstreeks deze tijd horen we echter ook van familieruzies die de al gedecimeerde gemeenschap dreigen te verstikken. De oprichting van een vrouwenvereniging loopt om die reden op de klippen. Dat

de Jong op korte tijd een breed netwerk van contacten weet uit te bouwen, in die omstandigheden niet lang in Geraardsbergen wenst te blijven, is logisch. In 1962 vertrekt de predikant naar Brugge (68).

Het partnerschap met Solingen

Op 17 februari 1963 komt de opvolger van ds. J. de Jong, Jan C. Schoneveld (°1942), voor de eerste keer naar Geraardsbergen. Hij is de zoon van een predikant-hoogleraar die op dat moment aan de protestantse theologische faculteit in Brussel doceert. De bevestiging als predikant volgt op 7 juni 1963, maar is geen onverdeeld succes. Hij blijft amper anderhalf jaar. In die korte tijdspanne weet hij echter toch een aantal zaken te realiseren. Het meest in het oog springt natuurlijk het partnerschap met de *Evangelische Lutherkirche* in Solingen (Duitsland) (69).

Deze contacten betekenen een mijlpaal in de geschiedenis van de gemeente. Dat ze er komen, is te danken aan de bemiddeling van het synodebestuur in Brussel (70). Dank zij de giften uit Duitsland, is men nu in staat om de gebouwen te verbeteren. Men verbreedt echter ook de kerkelijke horizon, doordat er in de loop van de jaren een band van broederlijke partnerschap tussen beide gemeenschappen groeit. De eerste Duitse delegatie komt naar Geraardsbergen op 13 januari 1964. Eén van de mensen die de Duitse delegatie welkom heten is dhr. Van der Maelen, vader van de gelijknamige Geraardsbergse politicus. Ter herinnering aan dit eerste bezoek ontvangen de

Het huis in de Adamstraat zoals het er uitzag in 1964. Het huis rechts is de voormalige muziekhandel Bruyland.

Geraardsbergse protestanten een koperen plaat met de naam van de kerk op, die tot op het moment van de laatste verbouwing, enkele jaren geleden, is blijven hangen. Nog datzelfde jaar neemt men kerk en koer voor een opfrisbeurt onder handen. Ook ontstaat de traditie om jaarlijks een wederzijds bezoek af te leggen. Dit partnerschap zal de jaren trotseren, maar is nu stilaan naar de achtergrond verschoven.

Hoe het de gemeente verder verging...

Op 5 juni 1966 doet een nieuwe voorganger, de in 1935 geboren Merksemenaar Roger De Rudder, zijn intrede. De Rudder is vooral

(66) G. LIAGRE, *Het Licht op de kandelaar* (noot 1), blz. 43-46. *Het SILO werk op weg naar een nieuwe toekomst*, gegevens en inlichtingen uitgegeven door de beheerraad van het evangelisatiecomité SILO VZW, Brussel 31 oktober 1959 (archief Protestant Documentatiecentrum - ProDoc, Brussel).

(67) J. DE JONG, 'Een nieuw doopvont', *De Stem* (7-7-1962), blz. 4.

(68) 'Intrede van ds. J. de Jong in Brugge', *De Stem* (23-3-1963), blz. 3.

(69) J.C. SCHONEVELD, 'Delegation der Ev. Lutherkirchengemeinde Solingen besucht Geraardsbergen', *Blatter aus België*, 2 (1964), blz. 11-12. *Idem*, 9 (1966), 21-22.

(70) D. VAN WAGENINGEN, *Omdat Hij ons het woord der verzoening heeft toevertrouwd - 25-jarig partnerjubiläum der Evangelische Gemeinde Solingen-Dorp en de Protestantse Kerk te Ronse*, Ronse/Solingen 1987.

een man van evangelisatie en gemeenteopbouw ⁽⁷¹⁾. De vrouwenkring vergadert in de jaren dat hij in Geraardsbergen verblijft wekelijks en niet meer halfmaandelijks, zoals vroeger het geval was. Het jaarverslag van 1967 ziet er dank zij zijn inzet veelbelovend uit. Evangelisatieavonden moeten ook nieuwe mensen bereiken, maar het resultaat blijft uit. Uiteindelijk blijkt de combinatie van gemeentewerk met een voltijdse betrekking bij de RTT te zwaar, waardoor ook De Rudder al snel de lier aan de wilgen hangt. Op 1 februari 1968 verlaat hij de gemeente, die verweesd achterblijft.

Hendrik Jeddens komt enkele maanden later terug naar de Denderstad ⁽⁷²⁾. Jeddens gaat mee met de geest van de tijd. Er komen voor het eerst oecumenische vieringen en hij krijgt er naast het onderwijs, ook een taak als protestants ziekenhuisaalmoezenier bij. Het is in die periode dat de kerkruimte voor de eerste keer met Duitse gelden een grondige face-lift ondergaat. Houten banken en preekstoel bekomt men van de protestantse kerk in Brussel, die in 1972 een nieuw kerkgebouw in gebruik neemt en dus materiaal over heeft ⁽⁷³⁾. Ook de verwarming, tot dan toe een stofferige kolenkachel, is aan vervanging toe. Nieuwe elektrische verwarming met door Duitsland aangeboden accumulatiekachels, biedt een goed alternatief. Ook de pastorie voor de kerk trekt men met één verdiep op.

De kleine jeugdgroep krijgt een

nieuw elan en bezoekt de andere gemeenten in de streek ⁽⁷⁴⁾. Ondertussen kan men terugvallen op zo'n honderd en tien adressen (om en nabij de 250 personen), waarmee men regelmatig contact onderhoudt. Genoeg voor het nationaal kerkbestuur, om een eerste mislukte poging voor een officiële erkenning door stad en staat te ondernemen. Dat de poging op de klippen loopt, heeft alles te maken met de precare positie van de predikant. Die vreest – terecht – dat een erkenning, gezien de lage lonen voor bedienaars van de eredienst, zijn inkomen als godsdienstleraar zal halveren.

Op 13 april 1980, net geen 24 jaar oud, doet Guy Liagre als nieuwe voorganger zijn intrede ⁽⁷⁵⁾. Liagre studeert op dat moment nog aan de protestantse theologische faculteit in Brussel en combineert zijn studie met een onbetaalde bediening. Uit de jaarverslagen blijkt dat de gemeenschap in die jaren langzaam maar zeker verder opbloeit. Er komt opnieuw een bijbelstudiegroep en de contacten met Solingen krijgen nieuwe impulsen ⁽⁷⁶⁾. Eén van de hoogtepunten is ongetwijfeld de viering van het 75-jaar bestaan. Prof. Dr. A.J. Pieters, toenmalige synodevoorzitter, gaat mee voor in de dienst. Voor deze gelegenheid schrijft Liagre ook het boekje *Het licht op de kandelaar*, dat door omstandigheden echter pas enkele jaren later van de persen rolt. Na vier jaar is de situatie voor het gezin, dat ondertussen is uitgebreid met twee kinderen, niet meer houdbaar. Nog steeds geeft Jeddens, als vastbenoemde, godsdienstles

aan het atheneum waardoor Liagre om financiële redenen – hij heeft ondertussen het licentiaatdiploma op zak – de Denderstad na vier jaar dient te verlaten. Het gezin vestigt zich voor zes jaar in Menen. Liagre, die later het doctoraat behaalt, is momenteel voorzitter van de Verenigde Protestantse Kerk in België.

De daaropvolgende jaren komen en gaan meerdere voorgangers. Florentine Muysoms, pas afgestudeerd aan de protestantse faculteit in Brussel, is in 1984 de eerste. Door haar sterk charismatische spiritualiteit moet ze na één jaar al de gemeente verlaten en keert naar de pinksterkerk terug. Ds. Daniël Vandersmissen (°1953) een protestants theoloog uit Ninove, neemt de fakkel in 1985 van haar over. De combinatie met een voltijdse baan in het godsdienstonderwijs blijkt echter te zwaar. Enkele jaren na zijn vertrek ziet de gemeente haar jarenlange verwachting vervuld. De staatserkenning in 1990 leidt niet alleen tot de mogelijkheid om voortaan een eigen predikant te betalen, maar ook de gebouwen kunnen nu weer eens een grondige opknapbeurt krijgen ⁽⁷⁷⁾. Twee jaar na de erkenning, in 1992, komt er voor de gemeente eindelijk een vaste en voltijds vrijgestelde predikant. De Nederlander Ernst Veen (°1953), die in Brussel zijn diploma van licentiaat in de theologie behaalt, blijft uiteindelijk acht jaar ⁽⁷⁸⁾. Hij ontvangt in 2000 een beroep naar Leuven. Opnieuw staat de gemeente voor

⁽⁷¹⁾ R. DE RUDDER, 'Evangelisatie', *De Stem* (11-3-1967), blz. 3. - , 'Evangelisation in Geraardsbergen', *Blatter aus België*, 11 (1967), blz. 8-9.

⁽⁷²⁾ 'Ein nuer Gemeinde vorsteher. Nach De Rudder komt H. Jeddens nach Geraardsbergen zuruck', *Blatter aus België*, 17 (1968), blz. 5.

⁽⁷³⁾ E. PICHAL., 'Klein maar trouw', *De Stem* (22-11-1972), blz. 2.

⁽⁷⁴⁾ *De Stem* (29-11-1975), blz. 8.

⁽⁷⁵⁾ *Het Nieuwsblad* (14-4-1980).

⁽⁷⁶⁾ G. LIAGRE, 'Evangelisatie in Geraardsbergen', *De Stem* (10-10-1982).

⁽⁷⁷⁾ G. LIAGRE, 'Geraardsbergen door Staat en stad erkend', *De Stem* 1-2 (1990), blz. 15-16.

⁽⁷⁸⁾ *INFO VPKB*, 10 (5-10-1992), blz. 1.

een vacatureperiode, die echter niet lang zal duren. In het kader van zijn kerkelijke stage komt Alexander Ebersson (°1970), een in België afgestudeerde Nederlander, in 2001 naar de Denderstad om de gemeenschap geestelijk bij te staan. Hij geeft ook godsdienstles aan de Europese school in Brussel. Op verzoek van de nationale kerkleiding, verplaatst men hem in 2003 naar Roeselare, waar hij een jaar later als predikant wordt ingezegend. De huidige predikant, ds. Saskia Ketelaar (°1965) begint haar kerkelijke loopbaan, na studies aan de Brusselse protestantse theologische faculteit, in Aalst in 1994. Ze verlaat in 2005 Aalst en krijgt een beroep van de gemeente Geraardsbergen. Ze is gehuwd met Karel-Henk Jeddens, zoon van de voormalige predikant van Geraardsbergen. Het gezin heeft twee kinderen.

Tot slot

In deze beknopte bijdrage hebben we ons tot doel gesteld om een overzicht te geven van de geschiedenis van de protestantse gemeente in Geraardsbergen. Dat we dit deden met grove penseeltrek, heeft alles te maken met het feestelijke karakter van deze publicatie. Later hopen we, indien de mogelijkheid zich daartoe voordoet, ook enkele meer uitgewerkte biografische schetsen van Geraardsbergse predikanten aan de lezers van *Gerardimontium* te presenteren. Hoewel het leven van een protestantse gemeenschap strikt genomen niet beschreven kan worden - zoals we deden - vanuit de voorgangers alleen. Ze waren slechts schakels in een rij, dankzij wie de gemeenschap kon blijven functioneren. Tot op vandaag.

Interieur van de protestantse kerk in de Adamstraat